

Středověká tvrz v Praze 8, Čimicích

VÁCLAV HUML

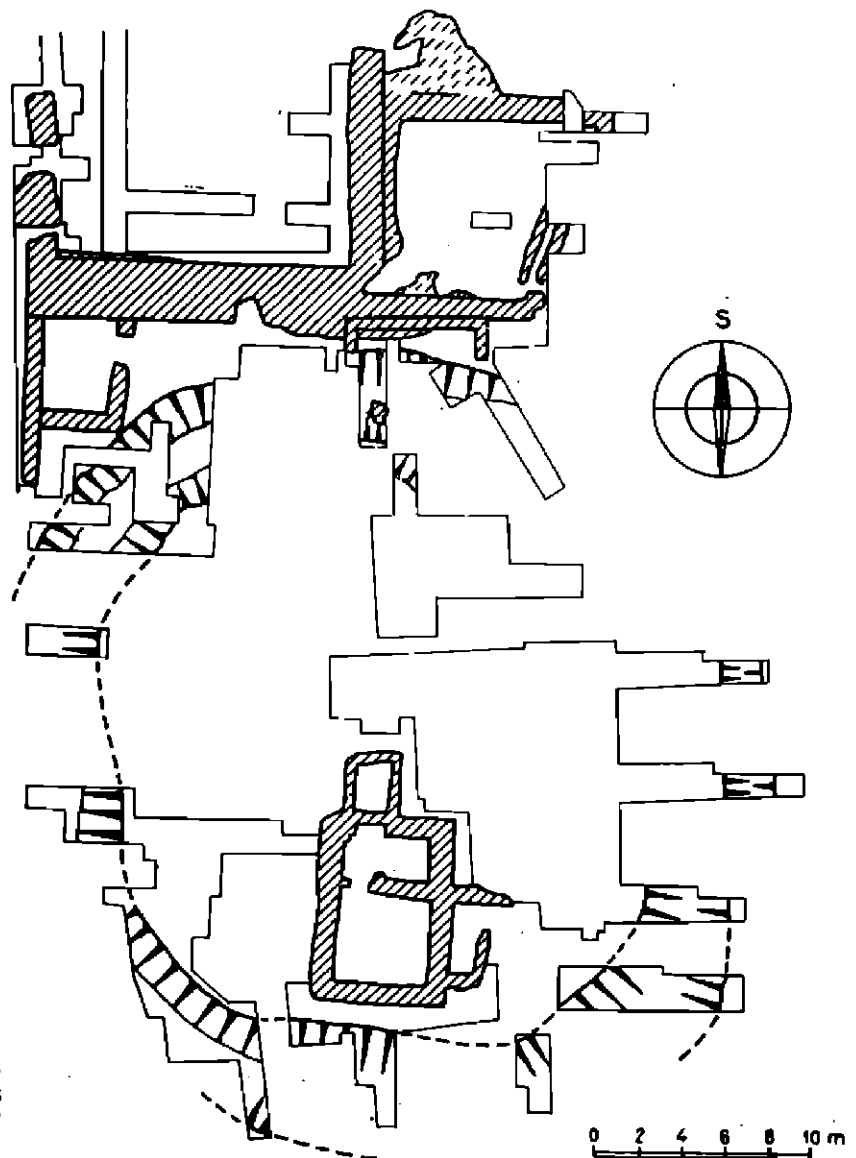
Projekt nového obchodního a kulturního centra v Praze 8, Čimicích, situovaném do historického jádra této vsi, vyvolal a umožnil archeologický výzkum plochy severně od čimického rybníka. Terénní práce na zahradě čp. 1 následovaly po předchozím geofyzikálním zaměření místa (Bárta, 1979), které dalo podklady pro způsob rozložení sond v první etapě výzkumu (od r. 1978). Výzkum, který realizuje Muzeum hlav. města Prahy pod vedením autora, navázal na předchozí výzkumy na jižní straně rybníka (Huml, 1984, Pavlů 1984). V jz. rohu parcely u čp. 1 se podařilo odkrýt základy obdélníkové stavby s vnějším rozměrem $8,7 \times 6,5$ m a vnitřní světlostí $6,8 \times 4,4$ m o mocnosti stěn 100 cm. Obvodové zdivo bylo prolomeno dvěma vchody, na severu o šířce 117 cm a bočním vchodem na východě. K oběma vedla šikmo skloněná přístupová cesta se stopami po dřevěných schodech; k severnímu vchodu opatřenému opukovým portálkem o výšce 120 cm bylo přizděno obdélníkové závětrří, zatímco u východního vchodu byl přístavek. Vnitřní prostor dělila východozápadně orientovaná zeď ve volně průchodnou severní a větší jižní část. Na dně odkruté stavby byl nalezen zbytek dřevěné podlahy v podobě šedočerné vrstvičky na jílovém podloží. U vchodu se dochoval svazek 5 klíčů. Zdivo o síle asi 1 m bylo postaveno z buližníků, opukových kamenů, valounů a výjimečně z pískovcových úlomků. Kromě malty použité u obou vchodů bylo použito jílu. Podle charakteru a obsahu destrukčních vrstev tvořených mimo jiné velkými kusy přepálené mazanice s otisky kúlů, tmavě šedého popela, spáleného dřeva a kamenů se zlomky keramiky lze soudit, že nadzemní část stavby byla ze dřeva omítnutého červenohnědou mazanicí; původně byla zastřešena prejzovou střechou. Tvrz byla postavena excentricky k JZ straně oválného areálu o $\varnothing$ 28 m. Jeho obvod vytyčoval vodní příkop o max. šířce 4 m a hloubce asi 3 m. Na vnitřní straně byl příkop zesílen dvěma řadami kúlů palisády, původně zřejmě proplétané proutím a zpevněné jilem. Na severozápadní straně, kde nebyla palisáda zachycena, příkop zpevňoval val. Sidlo bylo komunikačně spojeno se severním předpolím, jak ukazuje zdivo dochovaného piliře v ose severního vchodu do tvrze. Na těchto základech spočívala někdejší mostní konstrukce.

V r. 1979 pokračoval výzkum na severní straně zahrady čp. 1. Na základě zjišťovacích sond a měření protonovým magnetometrem byl v další sezóně zahájen plošný výzkum. Po odbagrování horních navážek do hl. 80 cm jsme sledovali kamenné zdi, orientované ve směru S–J, probíhající při dnešní parcelní zdi a v odstupu asi 11 m východním směrem, a jejich napojení na východozápadně orientovanou zeď, která dosahovala šířku 3 m. Při preparaci se ukázala její konstrukce. Tvořily ji dvě vně lícované zdi o síle 1 m s vnitřní plochou vysypanou drobným kamením, promíseným jilem a pískem. Vnější jižní líc zdi byl postaven z velkých lomových kamenů – buližníků, opuky, křemenců spojených žlutou maltou. V průběhu terénních prací jsme zjistili, že jsme odkrýli obvodové zdi dvora o jižní straně v délce 11,75 m a východní zdi o délce 33 m. Zdivo bylo prolomeno na západní

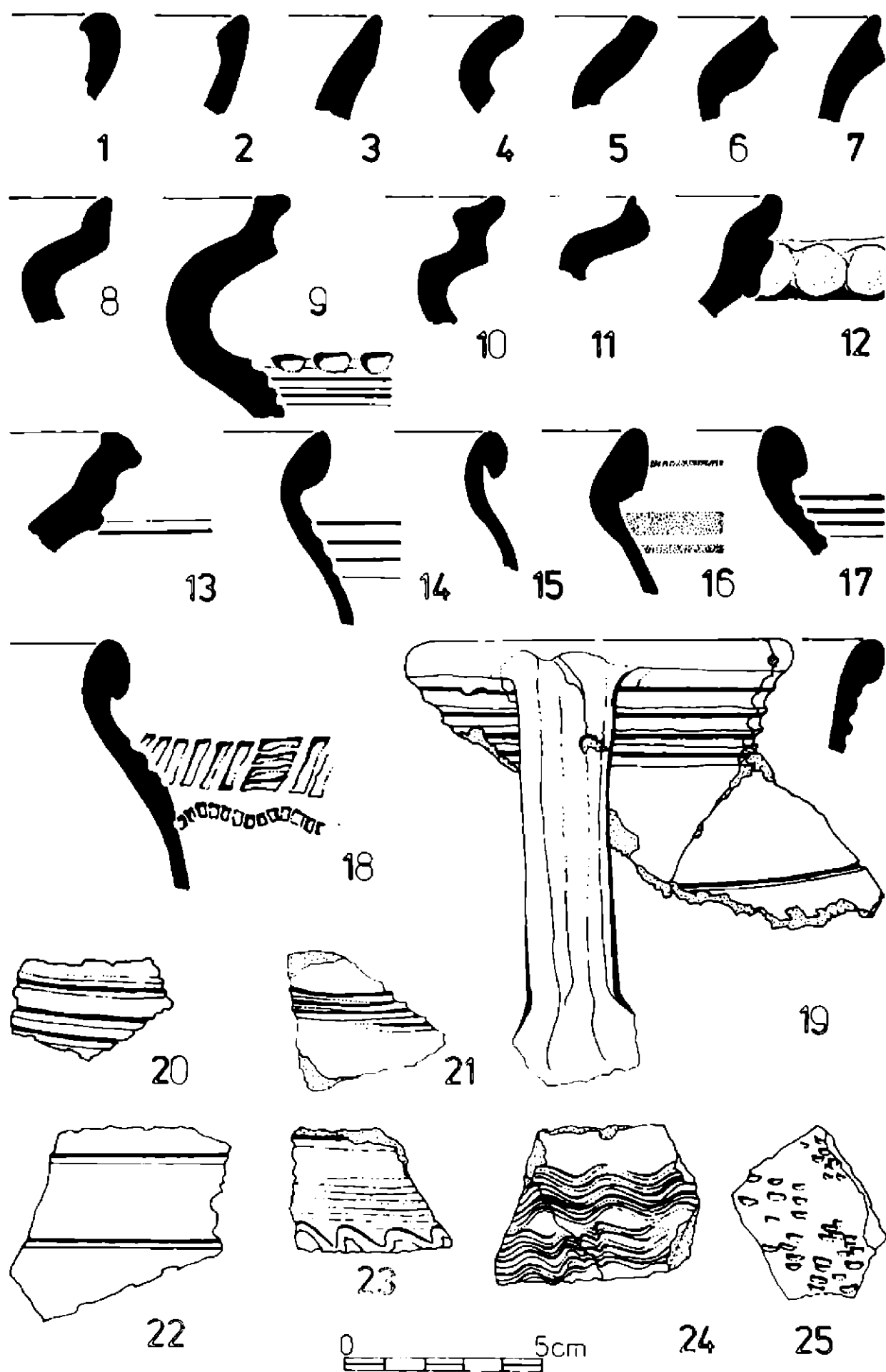
straně vchodem se sešikmenou hranou. Uvnitř ohrazení nebyla zjištěna žádná kamenná zástavba, bázi původního dvora tvořilo jílovité podloží a nad ním kompaktní černošedá hlína obsahující sporadicky kamínky. Na východní straně jsme zachytili kamennou stavbu, připlentovanou k východní straně dvora. Na rozdíl od obvodového zdiva dvora byla přístavba mělčeji založena a neobsahovala žádné bulžníky. Zdivo dvora na jižní straně v hl. 80 cm překrylo starší kamennou stavbu obdélníkového půdorysu o měřitelné délce východní strany 8 m a dochované výšce 1,5 m. Zdivo této stavby bylo postaveno z lomových kamenů – bulžníků a křemenců spojených jílem. Malta byla použita u zdiva při východním vchodu. Na jeho bočních stranách probíhal zahloubený žlábek, který tvořil lože původního portálu, postaveného na kamenném prahu. Cesta z objektu vedla šikmo vzhůru k východu, jak je patrné z jejího zahloubení v hlinitojílovém podloží. Severní část objektu vyplňovaly základy jižního ohrazení dvora, stratigrafická pozorování bylo možno sledovat jen v jižní části staršího objektu. Od hl. 80–190 cm byla zachycena zásypová vrstva tmavě šedého jílu s drobnými kamínky obsahující zlomky keramiky 13. stol. V této vrstvě byly zřícené kameny, četné uhlíky a jíl.

Na východní straně pod jižní obvodovou zdí dvora byla nalezena severní obvodová zeď objektu, o němž bude referováno až po ukončení výzkumu.

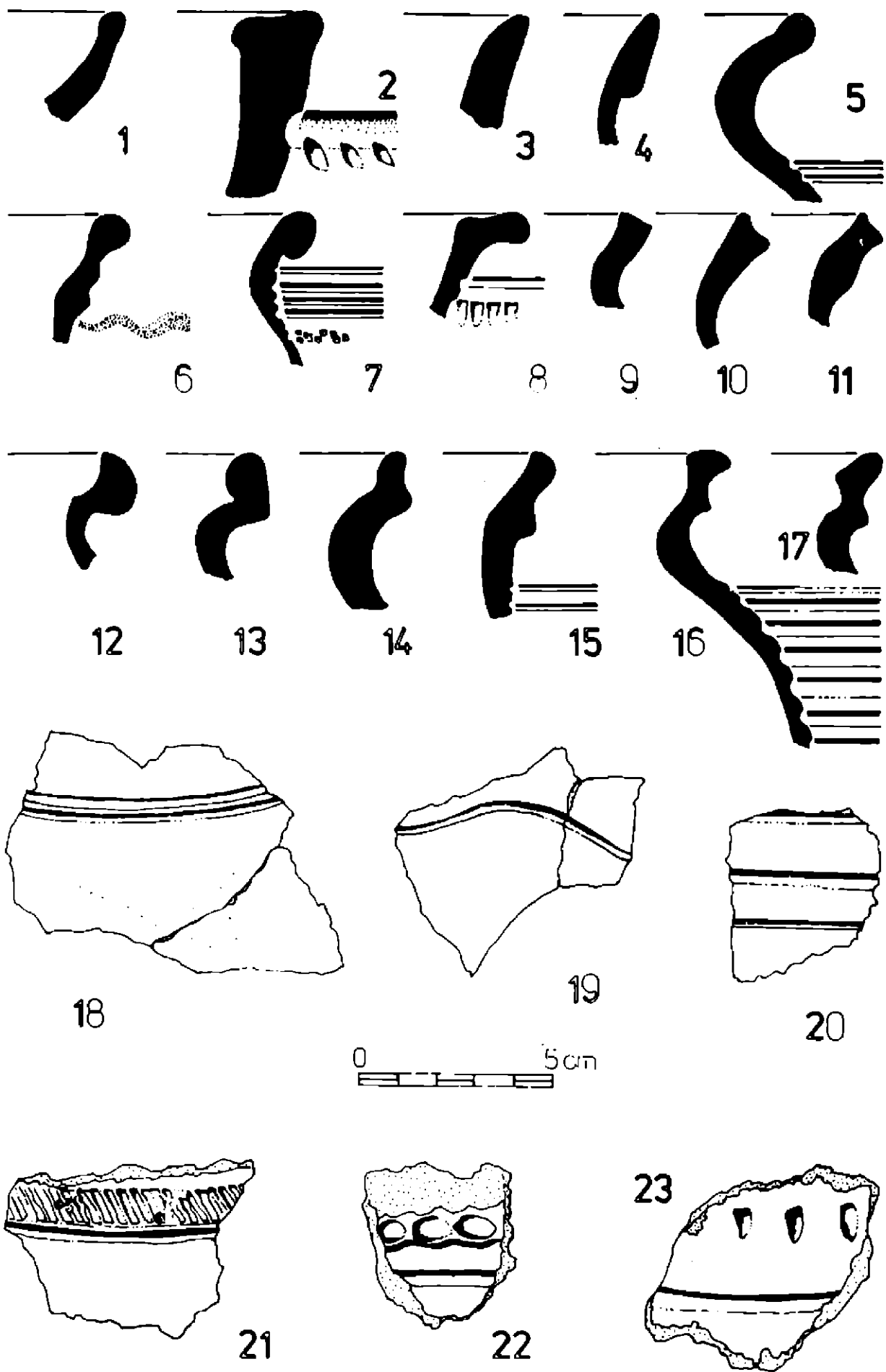
Pro datování objeveného sídla jsou významné nálezy keramických zlomků, které dělíme podle místa nálezu na 4 skupiny: A. Keramické střepey, které pochá-

Tab. č. 1. Praha 8, Čimice, čp. 1. Situace výzkumu – opevněné sídlo s dvorem. A tvrz, B, C kamenné stavby 13. stol., P – příkop. Kresba: V. Huml, Št. Novák, J. Morávek.

Tab. ž. 2. Ukázky keramiky 13.–14. stol. (1, 3–6, 7, 8, 11, 13, 14, 19, 22, 24, 25 – sídlištní horizont jižně od tvrze, max. hl. 70 cm; 9, 15–19 – zásyp tvrze, hl. 50–115 cm, vyjma 9 – hl. 190–200 cm; 2, 10, 12, 20, 21, 23 – příkop, hl. 50–115 cm). Kresba: K. Kylarová.

Tab. č. 3. Ukázky keramiky 13.-14. stol. (2, 19 - příkop, hl. 60-105 cm; 4, 5, 7, 9, 11, 12, 13, 16, 17, 18 - zásyp tvrže - hl. 110-240 cm; 6, 8, 21 - hl. 60-115 cm; 1, 3, 10, 14, 15, 20, 22, 23 - zásyp dvora, hl. 30-150 cm). Kresba: K. Kylvorová.

Tab. č. 4.

	A		B		C			D	
	A ₁	A ₂	B ₁	B ₂	C ₁	C ₂	C ₃	D ₁	D ₂
1. Tvary (části) nádob (celkem)	10	3	2	23	3		5	2	1
miska	8		2	6malá 1velká	2		3+ rozet. okraj	1	1
zásobnice	—	1		2	1		1		
poklička	2	1		6				1	
džbán									
pohárek		1					1		
ucho				8					
2. Okraje (celkem)	42	20	8	106	17		29	16	10
jednoduchý	8	2		7	2	1		5	
jednoduchý s protčž.	12	8	3	22	4		8		5
prořilovaný	2		1	9	3		4	2	1
nahoru vylažený	13	3		27	4		12	1, 3 zás.	2
přehnutý	4	1	4	15	3		2+2 zvl. okraje	2	1
zduřelý	3	6		6	1		1	3	1
3. Výzdoba (celkem)	17	5	8	44	6		11	8	8
rýhová šroubovice	1							1	
rýhy	1	1	1				1	3+vln.	1
žlábky	6	3	1	16		1	2	2	4
žlábková šroubovice	3	1	1	11			1		
vlnice				1			2+rýhy +žlábky		1
plastické žebírko					1			1	1
vrypy	2			1	1				1
malování červenou	2			10	2		3červ. 2 bíle 1	1	
radýlko				4	1		2		
kolky				1					
prejz			2						
poleva	1		3		1				

zejí ze sídlištních objektů porušených stavbou tvrze (tab. 2) či situovaných v trase příjezdové komunikace od severu: A₁ – jižní část (40–100 cm), A₂ – severní část (40–220 cm). – B. Nálezy ze závazkových vrstev kamenné stavby (tab. č. 2: 15 až 19; tab. č. 3: 6, 8, 21 z hl. 50–115 cm a zlomky nádob, tab. č. 2: 9; tab. č. 3: 4, 5, 7, 9, 11, 12, 13, 16–18 z hl. 110 až 240 cm): B₁ – 0–90 cm, B₂ – 55 až 240 cm. – C. Keramika z příkopů (jih, západ a východ – stav do r. 1980 – tab. 2, 3: 2, 19): C₁ – 30–80 cm, C₂ – 140–200 cm, C₃ – 70–175 cm. – D. Keramika z kulturní vrstvy na bázi dvora severně od tvrze (horizont 30–150 cm, tab.

č. 3): D₁ – 0–75 cm, D₂ – 100–310/320 cm. Přítomnost keramických typů, zastoupení okrajů, výzdobných prvků ukazuje následující přehled (tab. č. 4).

Na základě keramických nálezů lze horizont před vznikem tvrze datovat do poloviny 13. století, jak vyplývá ze zastoupení typů, tvarů zduřelých (9), nízko vytažených (16) a jednoduchých okrajů (30), jejichž dvě třetiny mají na obvodu trojúhelníkové žebírko. Toto datování potvrzuje použití výzdobného dekoru (vrypy, červené malování aj. – viz tab. č. 4). Keramika se vyznačuje hrubozrnným ostřivem, je šedé až okrové barvy, její povrch je nerovný, zdrsňelý. Na dnech se objevuje vzácně značka, ale běžná je podsýpka. Analogickou keramiku nalezneme kromě vesnické keramiky publikované Smetánkou (týž, 1973) zejména na Sekance (Richter, 1982, např. obj. I, obr. 34, obj. VIII, obr. 38 – souhrnně viz přehled okrajů obr. 34 – II.–IV. typ). Vzhledem k zániku lokality r. 1278 je pravděpodobné, že horní hranice naší keramiky lze datovat do období 2. až 3. čtvrtě 13. stol.

Vlastní tvrz vznikla v nevelkém časovém odstupu na sklonku 13. stol., jak tomu nasvědčuje nejstarší horizont uvnitř stavby a též zásyrové vrstvy (hl. 55 až 240 cm), kde jsou nízko vytažené (27), zduřelé (5) a nově přítomné přehnuté a profilované okraje (9). Ve výzdobě se kromě žlábků (16) objevuje i radýlko (4). Podle technologie, dekoru lze keramiku datovat do období konce 13. a průběhu 14. století (Nekuda, Reichertová, 1968, 123). S dobou existence sídla koresponduje keramika z výplně příkopu (skupina C) a keramika ze dvora (skupina D). Datum antequem pro násilný zánik tvrze poskytují nejmladší střeby s polevou na vnitřní straně zjištěné v zásyrových a vyrovnávacích vrstvách po zániku stavby. Tyto závazky obsahují jemně plavený střepek, stejně tak i tenkostěnné džbány s červeným malováním a nově i střeby hrncovitých nádob s otvory ve dnech – cedníky. Tvrz zanikla násilím a ve velkém chvatu, neboť zde byly zachyceny petlice i svazek klíčů u severního vchodu do objektu. S ohledem na historické zprávy datujeme zánik do průběhu 1. čtvrtiny 13. stol. (zpráva z r. 1445 o získání sídla kovářem Maříkem mluví o tom, že zdejší dvůr byl ve válce vypálen, in: AČ 25, s. 140).

Po stránce dispoziční a stavební je objevená stavba příkladem dosud málo známého typu feudálního sídla a výrazně obohacuje dosavadní představy o vývoji drobných feudálních sídel ve jmenovaném období. Současně náleží ke spojovacímu článku vývoje směrem k pozdější tvrzi, která je v Čimicích písemně připomenuta až v r. 1550 (DZ 10 A 12, 87, E 5). Stavbě tvrze předcházelo mladohradištní osídlení, které dokumentují kromě jam na jižní straně tvrze též kamenné stavby, překryté jižní zdí dvora. Jejich zařazení v rámci sídlištní struktury Čimic bude zhodnoceno po zpracování keramických nálezů.

Pro genezi osídlení Čimic nám poskytují archeologické nálezy velmi důležité závěry – týká se to jak datování vlastního osídlení již nejméně do dvou fází 13. stol., ale rovněž i toho, že mladohradištní osadu na jižním břehu čimického rybníka nahrazuje na severní straně stavba středověké tvrze, na niž později navazuje panské sídlo připomínané v polovině 16. stol. Ukazuje se, že otázka vsi Čimic v předhusitském období není podle písemných pramenů jednoznačně určena, neboť zde až do 16. stol. zachycujeme pouze existenci dvorů (1328 poprvé in: Tomek, Dějepis I, 373). Stejně tak i konfusnost označení z r. 1334 (RBM IV, s. 7) – villa – nedává podklad pro závěr, že kromě dvorů zde byly vesnické usedlosti. Tento stav zachycený v 1. třetině 14. stol. trvá i v r. 1421, kdy je připomenuta jen curia (AČ 28, 672). Zápis v r. 1443 (dvůr s dědinami in: AČ 25, s. 140) již je pro sledovanou otázku nadějnější, i když není jednoznačný; stejně tak i zápis z r. 1531, kdy je připomenut dvůr popl. s popl. a 2 dvory kmetskými (DZ V 10 C 6). První zápis o vsi v Čimicích je až z r. 1555 (DZ V 10 C 10 verso).

Použitá literatura

- Bárta, V., 1980: Sborník referátů 1. celostátní konference „Aplikace geofyzikálních metod v archeologii“. Petrov nad Desnou 1979. Brno.
- Huml V., 1984: Mladohradištní osídlení v Praze 8, Čimicích. AP 5, 295–313.
- Libal, D., Ječný H. b. l.: Čimice. Kartogram stavebního vývoje obcí na území hl. města Prahy a jejího okolí.
- Nekuda V., Reichertová K., 1968: Středověká keramika v Čechách a na Moravě. Brno.
- Pavlu I., 1984: Raně středověké sídliště v Praze 8, Čimicích, AP 5, 315–323.
- Richter M., 1982: Hradištko u Davle, městečko ostrovského kláštera. Praha.
- Smetánka Z., 1973: Příspěvek k chronologické problematice pozdní doby hradištní. PA LXIV, 2, 463–486.
- Tomek V. V., 1855: Dějepis města Prahy I. Praha.
- Zápotocký M., 1978: Středověká keramika severočeského Polabí. Morfologie a relativní chronologie. PA LXIX, 171–238.

Zusammenfassung

Die mittelalterliche Feste in Praha 8, Čimice

Die auf der Fläche des Gartens K.–Nr. 1 und 14 in Praha 8, Čimice seit dem Jahr 1978 im Rahmen des Baus eines Handels- und Gesellschaftszentrums für neu entstehende Siedlungen verwirklichte archäologische Untersuchung hat an Forschungen aus den Jahren 1975–1977 (Huml, 1984) angeknüpft. Die Ergebnisse der Untersuchungen aus den Jahren 1978–1980 bringen folgende Erkenntnisse zur Genesis der Besiedlung des historischen Kerns von Čimice:

1. Der jungburgwallzeitliche Horizont erschien sporadisch auch im Garten K.–Nr. 1, hat jedoch ebenso wie im Fall des Südufers die zweite Hälfte des 13. Jahrhunderts wahrscheinlich nicht erlebt.

2. In einer weiteren Etappe entstand am Südwestrand des Gartens ein steinernes Objekt (Außengrundriß 8,5 × 6,5 m, Innengrundriß 6,8 × 4,4 m) mit einem Zubau am Seiteneingang der Ostfront: Bei dem mit einem steinernen Portälchen versehenen Nordeingang wurde ein Windfang festgestellt. Das Kiesel- und Tonschiefergemäuer war auf Lehm gefügt, Mörtel gab es bloß bei dem Eingang. Nach der Superposition mit älteren Gruben mit Keramik des 13. Jahrhunderts datiert man die Entstehung des Baus in das Ende des 13. Jahrhunderts; sein Untergang war im Hinblick auf die Brandspuren im Gelände offenbar gewaltsam und läßt sich nach Funden keramischer Scherben in den Beginn des 15. Jh. verlegen. Der Bau ist in einem Areal von 28 m Ø exzentrisch situiert, an seinem Rand verlief ein 4 m breiter und 3 m tiefer Wassergraben.

Zum freigelegten herrschaftlichen Bau gehörte ein in Schriftquellen aus dem Jahr 1328 (Tomek, 1855, 373) erwähnter Hof, dessen 11,7 × 33 m große, bis 80 cm starke Umfangmauern ein unverbautes Areal umschlossen. Gleichzeitig war dieser Hof mit dem Herrnsitz im Süden verbunden; über den dort verlaufenden Graben führte eine Brücke, deren Pfeiler in der Achse des Nordeingangs zur Feste entdeckt wurde. Die Südseite des Hofes bedeckte im Westen ein rechteckiger steinerner Bau, dessen Ostseite 8 m lang war und erhaltene Höhe 1,5 m erreichte. Der Bau ist aus Steinen auf Ton gefügt, nur bei dem Osteingang wurde Mörtel verwendet. Ein zweites steinernes Objekt lag weiter östlich; es bestand aus mit der Stirnseite nach innen gefügten Quadern und wurde noch nicht ganz durchforscht.

Die Untersuchung der Fundstätte bot materielle Quellen zur Klärung der Siedlungsentwicklung von Čimice hinsichtlich der Reihenfolge der Bauentwicklung, aber auch des Studiums der Wandlungen der Bauformen einiger nicht allzu großer Feudalsitze aus der Zeit des 13. bis 15. Jahrhunderts. Zugleich komplettieren die bisher verlaufenden Forschungen die resumierende Beurteilung der Entwicklung und Verbreitungsart der Besiedlung im Rahmen der Prager Agglomeration am rechten Ufer der Moldau.

Beschreibung der Tabellen:

Tab. 1. Praha 8, Čimice, K.–Nr. 1. Forschungslage: A – Feste, B, C – Steinbauten des 13. Jh., P – Graben des befestigten Sitzes mit Hof. Zeichnung: V. Huml, Št. Novák, J. Morávek.

Tab. 2. Proben der Keramik des 13.–14. Jh. (1, 3–6, 7, 8, 11, 13, 14, 19, 22, 24, 25 – Siedlungshorizont südlich der Feste, max. Tiefe 70 cm; 9, 15–19 – Graben der Feste, Tiefe 50 bis 115 cm, mit der Ausnahme 9 – Tiefe 190–200 cm; 2, 10, 12, 20, 21, 23 – Graben, Tiefe 50–115 cm). Zeichnung K. Kylarová.

Tab. 3. Proben der geborgenen Keramik aus dem 13.–14. Jh. (2, 19 – Graben, Tiefe 60–105 cm; 4, 5, 7, 11, 12, 13, 16, 17, 18 – Verschüttung der Feste – Tiefe 110–240 cm; 6, 8, 21 – Tiefe 60–115 cm; 1, 3, 10, 14, 15, 20, 22, 23 – Verschüttung des Hofes, Tiefe 30–150 cm). Zeichnung: K. Kylarová.